

NA KŘÍŽOVATCE MEZI MOSKVOU A PEKINGEM ANEB POČÁTEK ALBÁNSKO-SOVĚTSKÉ ROZTRŽKY

Přemysl Vinš

Tisíce květin, radostně mávající špalíry lidí v centrech albánských měst, vřelá objetí a ujišťování o věčné lásce albánského lidu k Sovětskému svazu – tak zobrazuje albánský filmový týdeník průběh historické návštěvy prvního tajemníka ÚV KSSS a předsedy Rady ministrů, Nikity S. Chruščova, v Albánii na přelomu května a června roku 1959. Zdánlivě nic nenasvědčuje tomu, že vztahy mezi oběma zeměmi a hlavně mezi nejvyššími představiteli obou bratrských stran již zdaleka neodpovídají přátelské atmosféře zobrazené v týdeníku. V této době by se také jen málokdo odvážil předpovědět, že přesně za rok – v červnu 1960 – zahájí malá Albánie proces výměny hlavního ochránce a spojence.

V roce 1960, ve dnech od 20. do 26. června, se v rumunské metropoli Bukurešti uskutečnil III. sjezd Rumunské strany práce, kterého se také zúčastnili zástupci dalších evropských a asijských komunistických stran. Vzhledem k mezinárodní situaci a probíhajícímu ideologickému sporu mezi SSSR a Čínou sehrál bukureštský sjezd důležitou roli ve vývoji celého socialistického tábora. Dominantním tématem setkání představitelů komunistických a dělnických stran se v Bukurešti stala sovětsko-čínská roztržka.¹ Její dílčí součástí

¹ Příčiny sovětsko-čínské roztržky je třeba hledat ve změně zahraniční politiky Sovětského svazu po nástupu N. S. Chruščova na pozici prvního tajemníka ÚV KSSS v září 1953 a zejména po XX. sjezdu KSSS v únoru 1956. Vedení Komunistické strany Číny v čele s Mao Ce Tungem přijalo chladné proces destalinizace a kritiku kultu osobnosti Stalina v SSSR a východní Evropě. Nedůvěru v SSSR zvyšovala proměna Chruščovova postoje k USA a jím zahájená politika mírového soužití a celkové oteplování vztahů se Západem. Čína s nelibostí sledovala Chruščovovu návštěvu v USA v září 1959, SSSR naopak kritizoval politiku tzv. Velkého skoku. Čína, vědomá si svého lidského a hospodářského potenciálu, rovněž stále více soupeřila se SSSR o vůdčí roli v socialistickém táboře a o vliv ve Třetím světě. Mocenský a ideologický spor přerostl na přelomu 50. a 60. let 20. století v otevřenou

byla také otázka dalšího směřování nejmenšího člena socialistického bloku – Albánie.

Předmětem této studie je dopad bukureštského sjezdu v roce 1960 na další zahraničně-politické směřování Albánie a rozbor postoje albánské delegace ke klíčovému tématu bukureštské schůze, tedy k sovětsko-čínské roztržce. Albánský postoj v Bukurešti je dnes považován za klíčový moment nejen pro osud dalších albánsko-sovětských, ale také albánsko-čínských vztahů. Při studiu albánských archivních dokumentů o bukureštské schůzce se totiž stáváme svědky proměny zahraničně-politické orientace Albánie, jejíž nejvyšší stranické vedení během roku 1960 definitivně zpřetrhalo prosovětskou orientaci země a vydalo se na poněkud dobrodružnou a nejistou cestu spojenectví s maois-

roztržka a během roku 1960 SSSR stáhl z Číny své poradce a přerušil sovětskou jadernou pomoc. Během 60. let pak na hranici mezi oběma zeměmi došlo k mnoha vážným ozbrojeným střetům. O vývoji sovětsko-čínských podrobněji např. VYKOUKAL, J. – LITERA, B. – TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, str. 333–334, 348–350; nebo ELLISON, H. J. (ed.). *The Sino-Soviet conflict: A global perspective*. Seattle 1982.

tickou Čínou. Kromě podrobného rozboru postupu albánského vedení si v článku povšimneme toho, jaké místo zaujal III. sjezd Rumunské strany práce v albánské socialistické propagandě usilující o vyvolání dojmu prozřetelnosti, neomylnosti, ideologické čistoty a moudrého vedení Albánské strany práce (PPSh) v čele s Enverem Hoxhou.

Způsob albánské argumentace na sjezdu v Bukurešti se bezprostředně odvíjel od celkového stavu albánsko-sovětských, resp. albánsko-čínských vztahů. Této problematice se v českém prostředí téměř nikdo podrobněji nevěnoval. Výjimkou je pouze zesnulý historik Pavel Hradečný, který se zaměřoval mj. na vnitropolitický a zahraničně-politický vývoj Albánie po druhé světové válce. Problematika albánsko-sovětských vztahů, roztržky a vnitropolitického vývoje do začátku 60. let je čtivě zpracována v syntéze *Dějiny Albánie*,² jejímž byl Hradečný spoluautorem, zejména v kapitole „V mocenské sféře Sovětského svazu“.³ Stručně je toto období albánských dějin zpracováno i v některých dalších českých publikacích.⁴

V zahraničí je tématu albánsko-sovětské roztržky a roli Albánie v čínsko-sovětském sporu věnována přeci jen větší pozornost. Za zmínku stojí především práce amerického experta na studenou válku, Williama E. Griffitha, s názvem *Albania and the Sino-Soviet Rift*.⁵ Tato práce vydaná v období přetrvávajícího sovětsko-čínského napětí představuje podrobnou analýzu albánského vnitropolitického vývoje a vztahů k oběma soupeřům uvnitř socialistického bloku. Práce se ale zaměřuje spíše na pozdější období (60. léta) a tématem albánského postoje na III. sjezdu Rumunské strany práce se nezabývá nijak detailně. Vztahy Albánie a Sovětského svazu poměrně podrobně zpracovala také práce německého historika Petera Danylowa *Die außenpolitischen Beziehungen Albaniens zu Jugoslawien und zur UdSSR 1944–1961*.⁶ Podle Griffitha znamenal sjezd v Bukurešti stržení mostů mezi Albánií a SSSR,⁷ Danylow však ve III. sjezdu spatřuje pouze křížovatku mezi SSSR a Čínou, kdy albánské vedení ještě zcela nezavrhl spojení se SSSR.⁸ Za velice hodnotnou lze také považovat rozsáhlou práci historika Owena Persona s názvem *Albania as dictatorship and democracy: from isolation to the Kosovo war 1946–1998*.⁹ Tato kniha poskytuje velice podrobný chronologický přehled nejvýznamnějších vnitropolitických, hospodářských a zahraničně-politických událostí v Albánii v rozmezí let 1946 až 1998. S ohledem na téma tohoto článku nabízí Pearsonovo dílo

² HRADEČNÝ, P. – HLADKÝ, L. *Dějiny Albánie*. Praha 2008.

³ Tamtéž, str. 435–467.

⁴ Např. v kapitole Albánie: regresivní komunismus (1953–1964), in: VYKOUKAL, J. – LITERA, B. – TEICHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, str. 447–451.

⁵ GRIFFITH, W. E. *Albania and the Sino-Soviet Rift*. Cambridge 1963.

⁶ DANYLOW, P. *Die außenpolitischen Beziehungen Albaniens zu Jugoslawien und zur UdSSR 1944–1961*. München 1982.

⁷ GRIFFITH, W. E. *Albania and the Sino-Soviet Rift*, str. 46.

⁸ DANYLOW, P. *Die außenpolitischen Beziehungen Albaniens zu Jugoslawien und zur UdSSR 1944–1961*, str. 163.

⁹ PEARSON, O. *Albania as dictatorship and democracy: from isolation to the Kosovo war 1946–1998*. London 2006.

Výstup vznikl v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu 2011–263 703.

Dokument *Nga vizita e Nikita Hrushovit në Shqipëri* (Z návštěvy Nikity Chruščova v Albánii), režie Endri Keko, z roku 1959 je možné zhlédnout na odkazu: <http://www.youtube.com/watch?v=pG7setQBMM> (16. 5. 2011).

Mgr. Přemysl Vinš (1982)

Vystudoval antropologii na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a v současné době je doktorandem tamtéž. Od ledna 2010 působí na FF UK jako asistent se zaměřením na historický a kulturní vývoj albánského etnického areálu v rámci Semináře jihovýchodoevropských dějin. Zabývá se albánskou kulturou, historií a albánským jazykem.

velice přehledné shrnutí všech důležitých politických událostí před a po konání červnové schůzky v Bukurešti.¹⁰ V domácím albánském prostředí dosud žádné podrobnější analýzy o tomto období nevznikly. Sjezd v Bukurešti je zmiňován pouze jako jeden z okamžiků, kdy se Albánie odchylovala od prosovětské linie¹¹ a kdy došlo k významnému sblížení postojů Albánie a Číny.¹²

Stručný nástin albánsko-sovětských vztahů v letech 1953–1960

Abychom se mohli plně věnovat událostem na III. sjezdu Rumunské strany práce v roce 1960, je zapotřebí nastínit si alespoň stručně vývoj albánsko-sovětských vztahů po nástupu Chruščova k moci v roce 1953.

Po Stalinově smrti, kdy v SSSR vypukl boj o nástupnictví, zpočátku nic nenaznačovalo tomu, že by mělo dojít k zásadní změně v sovětské zahraniční politice, včetně postoje k evropským satelitům. Avšak po upevnění pozic ve vedení KSSS a státu zahájil Chruščov nový zahraničně-politický kurz, který se nesl ve znamení destalinizace a racionálnějších vztahů jak se socialistickými státy, tak se Západem. Jedním z důsledků nové moskevské politiky byla normalizace vztahů s Titovou Jugoslávií v roce 1953.¹³ Snaha sovětského vedení znovu začlenit Jugoslávii do sovětského panství se pro albánské politické elity v čele s Enverem Hoxhou a Mehmetem Shehu¹⁴ stala zdrojem znepokojení a postupného růstu nespokojenosti s Chruščovovým kurzem. To souvisí s tím, že dva přední držitelé moci v Albánii, Enver Hoxha a Mehmet Shehu, svoje mocenské postavení vybudovali na ostré protijugoslávské rétorice po roztržce mezi Stalinem a Titem v roce 1948 a na likvidaci projugoslávského křídla uvnitř Komunistické strany Albánie¹⁵ v čele s Koçi Xoxem.

Albánie, závislá na pomoci Sovětského svazu, oficiálně přivítala sovětsko-jugoslávské sblíže-

ní,¹⁶ avšak další sblížování Moskvy s Bělehradem na albánské straně vyvolávalo nervozitu.¹⁷ V roce 1956 se sice Hoxhovo vedení oficiálně ztotožnilo se závěry XX. sjezdu KSSS a na III. sjezdu PPSH v květnu 1956 Hoxha dokonce opatrně uznával jisté přehmaty Stalinovy vlády v jeho posledních letech, nicméně na nějakou rozsáhlou destalinizaci Hoxha s ohledem na vlastní mocenské postavení nemohl přistoupit. Hoxha rovněž oficiálně uvítal snahu SSSR o sblížení s Titovou Jugoslávií, ale v žádném případě nemohl souhlasit s rehabilitací popravených projugoslávských členů strany v čele s Koçi Xoxem, jak požadovali sovětské delegáty na III. sjezdu PPSH, Suslov a Pospělov.¹⁸ I přes snahu Moskvy se albánsko-jugoslávské vztahy zlepšovaly jen pozvolna a Tirana využila každé příležitosti upozornit sovětské vedení na neblahé albánské zkušenosti se sousední zemí.

Signálem, že Tirana nehodlá postupovat zcela v souladu destalinizace, bylo potlačení nesmělé revolty na okresní stranické konferenci v Tiraně v dubnu 1956, jejíž někteří delegáty v duchu XX. sjezdu kritizovali nejvyšší albánské stranické vedení včetně Hoxhy.¹⁹ Zadostiučiněním se pro albánskou mocenskou elitu stala maďarská revoluce na konci října roku 1956, sovětská vojenská intervence v Maďarsku a následné ochlazení vztahů mezi Moskvou a Bělehradem. Proces proti několika známým členům PPSH – Liri Gega, Dali Ndreu a Peter Bulati – v listopadu 1956, kteří byli obviněni ze špionáže ve prospěch cizí země (bylo jasné, že je tím míněna Jugoslávie) a poté byli popraveni, měl ještě důrazněji ukázat oprávněnost albánské nedůvěry k sousední zemi.²⁰ Všechny tyto události zvyšovaly na albánské straně důvěru, že dojde k obratu dosavadní sovětské politiky a že se vrátí ke stalinské linii vyhovující zájmům Hoxhovy diktatury.²¹

¹⁰ Tamtéž, str. 564–573.

¹¹ DUKA, V. *Histori e Shqipërisë 1912–2000*. Tiranë 2007, str. 271.

¹² GJEÇOVI, Xh. a kol. *Historia e popullit shqiptar IV: shqiptarët gjatë luftës së dytë botërore dhe pas saj 1939–1990*. Tiranë 2008, str. 302.

¹³ DANYLOW, P. *Die außenpolitischen Beziehungen Albaniens zu Jugoslawien und zur UdSSR 1944–1961*, str. 113.

¹⁴ Mehmet Shehu byl ministrem vnitra a od roku 1954 také premiérem.

¹⁵ Na prvním sjezdu v listopadu 1948 došlo k přejmenování Komunistické strany Albánie na Albánskou stranu práce (PPSH).

¹⁶ DANYLOW, P. *Die außenpolitischen Beziehungen Albaniens zu Jugoslawien und zur UdSSR 1944–1961*, str. 113.

¹⁷ O Chruščovově cestě do Bělehradu v květnu 1955 informovala Moskva Tiranu jen dva dny před jejím uskutečněním. Iritace na albánské straně je patrná z dopisu KSSS z 25. 5. 1955, v kterém albánská strana vyjadřuje přesvědčení, že sblížování s Jugoslávií je v ostrém rozporu s dosavadní politikou, kterou albánská strana považuje za principiálně správnou. Tamtéž, str. 117.

¹⁸ DANYLOW, P. *Die außenpolitischen Beziehungen Albaniens zu Jugoslawien und zur UdSSR 1944–1961*, str. 122.

¹⁹ PEARSON, O. *Albania as dictatorship and democracy: from isolation to the Kosovo war 1946–1998*, str. 505.

²⁰ Tamtéž, str. 513–514.

²¹ HRADEČNÝ, P. – HLADKÝ, L. *Dějiny Albánie*, str. 455.

Období od konce roku 1956 je možné označit za pomalý ústup z váhavého destalinizačního kurzu ve vedení PPSH. Hoxha nehodlal připustit jakékoliv ohrožení vlastního mocenského postavení a rychlé zhoršení sovětsko-jugoslávských vztahů po VIII. sjezdu Svazu komunistů Jugoslávie v roce 1958 jej v tomto směru ještě podpořilo. Albánie se v tomto období na jedné straně prezentovala jako věrný spojenec SSSR, který navíc Moskvě přiznával vůdčí roli ve světovém komunistickém hnutí,²² na druhé straně však Albánci stále více zintenzivňovali své kontakty s Čínou. Ta se dostávala do stále většího sporu se SSSR.²³

Nová vlna oteplování vztahů mezi Moskvou a Bělehradem v roce 1959 a citelný tlak na Albánii, aby i ona postupovala v tomto duchu, znovu vyvolaly na albánské straně roztrpčení. To pak ještě prohloubil stále rezervovanější postoj Moskvy vycházející vstřícně albánským ekonomickým požadavkům, jejichž cílem bylo vybudování všech možným odvětví těžkého průmyslu a dosažení ekonomické soběstačnosti. V situaci, kdy se stále jasněji prohlubovaly neshody mezi Tiranou a Moskvou, přicestoval Chruščov v květnu 1959 do Albánie. Právě během Chruščovovy návštěvy se naplno projevily hospodářské neshody. Chruščov odmítl, aby Albánie pokračovala v budování těžkého průmyslu, a doporučil, aby se zaměřila na zemědělský sektor, zejména na pěstování citrusů, jimiž by pak zásobovala trhy dalších socialistických zemí. Chruščov upozornil na vysoké náklady, které si žádá zpracování albánské ropy, a při debatě o výstavbě metalurgického kombinátu uvedl, že denní produkce v SSSR uspokojí roční potřeby Albánie.²⁴ Tato prohlášení si Hoxha vysvětlil jako snahu Sovětů zpomalit rychlou industrializaci Albánie a udržet zemi závislou na Sovětském svazu. Na žádost Chruščova Albánci během jeho návštěvy přerušili propagandistickou kampaň proti Jugoslávii, avšak po skončení jeho návštěvy se tato kampaň opět znovu rozběhla.²⁵

Albánie se sice i na konci 50. let stále hlásila ke spojenectví se SSSR, ale narůstající neshody kvůli politice vůči Jugoslávii a odlišným představám v hospodářské oblasti ještě urychlily sblížení

s Čínou, která se rovněž dostávala do stále většího sporu se Sovětským svazem a albánské vedení začínalo na přelomu 50. a 60. let ve vzdálené Číně spatřovat alternativu k SSSR. Pro Albánii se utuzování politických ale i ekonomických vztahů s Čínou stalo lákavou cestou vedoucí k udržení vlastních ekonomických cílů bez nutnosti činit stále nepříjemnější ústupky. Hoxhovo vedení si bylo vědomo, že vzdálená Čína by nemohla nijak aktivně zasahovat do vnitřních záležitostí země, a Hoxha by tak měl na domácí scéně zcela volnou ruku. Kromě toho Čína zastávala podobný kurz vůči Jugoslávii jako Albánie a také ideologické pozice obou zemí se s ohledem na vyhrocující se vztahy s Moskvou vzájemně stále více přibližovaly.²⁶

Sovětsko-čínská roztržka, která naplno propukla začátkem roku 1960, postavila albánské stranické vedení před vážné rozhodnutí, na jakou stranu se přidat. I přes povážlivé neshody se Sověty a neskrývané sympatie k Pekingem se Albánie na začátku roku 1960 stále zdráhá otevřeně podpořit čínskou stranu.

O existujících neshodách mezi Komunistickou stranou SSSR a Komunistickou stranou Číny bylo albánské nejvyšší stranické a státní vedení informováno již v únoru 1960, kdy Enver Hoxha a Mehmet Shehu přicestovali do Moskvy na zasedání věnované zemědělské politice a na zasedání Politického a poradního výboru Varšavské smlouvy. Sám Enver Hoxha na zasedání ÚV PPSH z 11. 7. 1960 uvádí, že hned druhý den po příletu do Moskvy je o schůzi požádal první náměstek předsedy Rady ministrů SSSR, Anastaz I. Mikojan. Na schůzi Mikojan Hoxhu a Shehua informoval o rozepřích s Komunistickou stranou Číny. Hoxhova reakce byla opatrná a v rozhovoru odmítl čínské stanovisko sdělené Mikojanem, že SSSR nedostatečně brání země lidové demokracie. Doslova prohlásil: „Řekli jsme mu, že jsme nikdy nesouhlasili s takovým tvrzením Číňanů a že bez Sovětského svazu bychom nebyli nejen my, Albánie, ale ani Čína ani nikdo další. On nám potom řekl, že je potěšen správným postojem naší strany.“²⁷

Tedy v první polovině roku 1960 jsou o čínsko-sovětských rozepřích znovu informováni

²² Albánie oficiálně podporuje Chruščovovu politiku mírové koexistence se Západem i jeho odzbrojovací aktivity.

²³ HRADEČNÝ, P. – HLADKÝ, L. Dějiny Albánie, str. 459.

²⁴ HOXHA, E. *Hrushovianët. Kujeme*. Tiranë 1982, str. 352–356.

²⁵ HRADEČNÝ, P. – HLADKÝ, L. Dějiny Albánie, str. 461

²⁶ Tamtéž, str. 461–462.

²⁷ Zhvillimi i mbledhjes së KQ të PPSH (11. a 12. 6. 1960); Arkivi Qëndror Shtetëror (dále jen AQSH), Fondi 14/1960 (Arkivi i KQ të PPSH), dosje 2, fletë 36.

nejvyšší představitelé socialistických zemí.²⁸ Následující týdny a měsíce pak můžeme charakterizovat jako snahu obou účastníků konfliktu získat na svoji stranu co největší podporu uvnitř socialistického tábora. To ještě více zvýraznilo složitou situaci Tirany, která sice se stále většími sympatiemi hledí k Peking, ale o otevřenou roztržku s Moskvou zatím ještě nestojí.

Je na místě položit si otázku, proč se k tomuto kroku Tirana v této době ještě neodhodlala. Odpověď je možné hledat v rovině ekonomické, ale i politické. Výraznému politickému sblížení čínské a albánské strany totiž v té době ještě neodpovídala míra ekonomické spolupráce, která by Albánii zajistila pokračování megalomanských průmyslových projektů. Jak uvádí Hradečný, v roce 1959 se ČLR podílela na albánském zahraničním obchodě pouze 2,7 %.²⁹ Avšak ani v ideologické a politické rovině neměly obě země na vše stejný názor a jejich sblížení na přelomu 50. a 60. let je možné považovat do jisté míry za účelové. V případě odpoutání od SSSR potřebovala Albánie nalézt adekvátního spojence, který by nahradil výpadek sovětské pomoci. Také pro Peking, který se dlouhodobě nalézal v mezinárodní izolaci a nyní stál na prahu izolace i v rámci socialistických zemí, bylo spojenectví s evropskou Albánií výhodné. Albánie do vstupu Peking do OSN hájila čínské zájmy na mezinárodní scéně. Albánskou opatrnost lze interpretovat jako snahu nezaplést se předčasně do čínsko-sovětského konfliktu, který by v dané situaci mohl Albánii spíše uškodit.

Pokud se v období před konáním červnové schůze v Bukurešti pokusili albánští představitelé o kritiku na adresu Sovětského svazu, pak tak činili velice opatrně a nepřímě. Dne 23. dubna 1960 vyšla v albánském tisku řeč tehdejšího člena ÚV PPSH, Ramize Alii, kterou přednesl při příležitosti 90 let od narození Lenina. Alia ve své řeči vyzdvihl historickou úlohu SSSR a velká část jeho projevu se zabývala nutností boje proti jugoslávskému revizionismu, který společně se světovou buržoazií usiluje o zničení mezinárodního komunistického hnutí.³⁰ I když je jeho argumentace proti revizionismu bezprostředně namířena proti Titově Jugoslávii, mezi řádkami lze vyčíst, že

nákaza revizionismu a odklon od pravých leninských principů se nemusí šířit pouze z Jugoslávie, světového centra revizionismu: „*Revizionisté zůstávají úhlavními nepřáteli marxismu-leninismu. Jak imperialismus, tak také jeho ideologická odnož, revizionismus, jen tak zbraně nesloží (...)* Když byl nastolen relativní klid, oni [revizionisté] se pokusili infiltrovat jako Trójský kůň do socialistických zemí za účelem zničení marxisticko-leninských stran a lidově-demokratického státu.“³¹ Alia sice nejmenoval žádnou konkrétní zemi, ale lze se domnívat, že onou infiltrovanou zemí myslel SSSR. U části členů ÚV PPSH vyvolal Aliův projev pobouření, zejména u prosovětsky orientované členky úzkého politického byra, Liri Belishové, která z Aliovy řeči vycítila její protisovětský podtext.³²

Krátce před zahájením sjezdu v Bukurešti došlo k prvnímu otevřenému střetu mezi Sověty a Číňany – a to během zasedání Světové federace odborů, které se ve dnech 5. až 9. června konala v Peking. Během zasedání čínská strana veřejně zpochybnila sovětskou vůdčí roli v mezinárodním komunistickém hnutí. Albánská delegace souhlasila s čínským stanoviskem, že hrozbu ze strany USA není radno podceňovat a vlastně se tak postavila proti sovětské sblížovací politice s USA.³³ Vedle albánské delegace účastníci se odborářského sjezdu se ve stejnou dobu v Peking nacházel předseda prezidia Lidového shromáždění a formální hlava Albánie, Haxhi Lleshi. Na slavnostním banketu v Peking, jej jeho čínský protějšek, Liou Šao-čchi, informoval o čínském postoji vůči SSSR a hovořil o neochvějném čínsko-albánském přátelství založeném na uplatňování principů marxismu-leninismu. Kromě toho pochválil Albánii za její nekompromisní postoj vůči Jugoslávii.³⁴

Důležitost tohoto setkání spočívá v tom, že se jasně ukázalo, jak nejasný a nejednotný postoj k sovětsko-čínské roztržce panoval uvnitř Albánské strany práce. Již zmíněná Liri Belishova, členka ÚV PPSH zodpovědná za oblast propagandy se zúčastnila jak schůze s Liou Šao-čchinem, tak odborářské konference. Na rozdíl od vyváženého projevu Haxhi Lleshiho, Belishova pronesla jasně

³¹ Tamtéž.

³² PEARSON, O. *Albania as dictatorship and democracy: from isolation to the Kosovo war 1946–1998*, str. 567.

³³ GRIFFITH, W. E. *Albania and the Sino-Soviet Rift*, str. 38.

³⁴ PEARSON, O. *Albania as dictatorship and democracy: from isolation to the Kosovo war 1946–1998*, str. 568.

²⁸ Sám Mikojan zdůrazňuje Hoxhovi, že o konfliktu zatím byli informováni pouze nejvyšší představitelé bratrských stran a že se informace o roztržce nemají dále šířit. Tamtéž.

²⁹ HRADEČNÝ, P. – HLADKÝ, L. *Dějiny Albánie*, str. 462.

³⁰ Fjala e shokut Ramiz Alia. *Zëri i Popullit*, 23. 4. 1960.

prosovětský proslov. Kromě toho pak o obsahu debaty s čínskou stranou informovala zástupce sovětské ambasády v Pekingu a při zpáteční cestě v Moskvě vysoké sovětské představitele.³⁵ Liri Belishova patřila k prosovětsky orientovaným členům PPSH a sovětské vedení neskrývalo své sympatie vůči ní a dalším členům úzkého vedení PPSH, kteří stáli na sovětské straně.

To jsou tedy ve stručnosti okolnosti, které předcházely III. sjezdu Rumunské strany práce v červnu 1960. Vzhledem ke stále častějším ideologickým střetům mezi čínskou a sovětskou stranou bylo možné očekávat, že se také bukureštské setkání zástupců komunistických stran z celého světa změní v kolbiště sovětsko-čínské sporu. Tak se tomu skutečně stalo. Přítomnost sedmi prvních tajemníků evropských komunistických stran³⁶ Chruščov skutečně využil a otevřeně zaútočil na Komunistickou stranu Číny. Hned druhý den po zahájení, 21. 6. 1960, Chruščov všem delegacím rozdal asi šedesátistránkový materiál,³⁷ ve kterém obviňoval Komunistickou stranu Číny z dogmatické interpretace marxismu-leninismu a nesouhlasu se sovětskou mírovou politikou. Rozdané materiály, stejně jako Chruščovova řeč dále charakterizovaly čínský postoj jako nacionalistický a šovinistický, který podkopává jednotu socialistického bloku. Materiály pak také označovaly čínskou pozici jako revizionistickou a trockistickou.³⁸

Předmětem tohoto článku není podrobná analýza sovětských obvinění na adresu Číny, je ale podstatné, že Chruščov po svých satelitech požadoval, aby sovětské stanovisko podpořily.³⁹ Kromě Albánie se zástupci šesti evropských komunistických zemí jednoznačně postavili na sovětskou stranu.⁴⁰

Sjezd v Bukurešti

Na III. sjezdu Rumunské strany práce v Bukurešti, kde se naplno projevily sovětsko-čínské rozpory a při kterém Sověti usilovali získat podporu svého stanoviska mezi dalšími socialistickými zeměmi, se Albánie dostala do složité situace, neboť byla nucena zaujmout v čínsko-sovětském sporu jasný postoj. V následující části tohoto článku se pokusíme zhodnotit postup albánské delegace na sjezdu. Na základě archivních materiálů a některých později vydaných dokumentů zrekapitulujeme albánskou reakci během sjezdu a porovnáme ji s hodnocením albánské postoje a významu bukureštské schůze, ke kterému došlo na zasedání politického byra v červenci 1960, tedy asi dva týdny po skončení bukureštského sjezdu.

Albánské zastoupení v Bukurešti

Z dostupných materiálů zatím nijak jasně nevyplývá, proč se sjezdu v Bukurešti nezúčastnil sám Enver Hoxha. V Rumunsku Albánskou stranu práce zastupoval Hysni Kapo, člen politického byra a jeden z nejužších spolupracovníků Envera Hoxhy. Ve zprávě o vývoji bukureštského shromáždění zástupců komunistických stran a postoji albánské delegace vypracované 9. 7. 1960 je tato záležitost vysvětlena tím, že albánská strana do poslední chvíle netušila, že se v Bukurešti bude projednávat sovětsko-čínský spor. Zpráva uvádí, že ÚV PPSH dostal od Sovětů dva dopisy. První z 2. června 1960 navrhuje, aby se souběžně s konáním III. sjezdu Rumunské strany práce konala konference zástupců komunistických a dělnických stran věnovaná mezinárodní situaci. Na tuto výzvu albánská strana odpověděla pozitivně a byla připravena do Bukurešti vyslat delegaci na nejvyšší úrovni. Avšak druhý dopis z Moskvy ze 7. června informoval o tom, že konference zástupců socialistických a dělnických stran bude odložena a že se v Bukurešti zástupci dohodnou pouze na datu a místu konání další schůze. S tím albánská strana souhlasila. Na základě toho, že se tedy v Bukurešti oficiálně měl domluvit pouze termín další schůze, albánské vedení nepovažovalo za nutné posílat do Bukurešti delegaci na nejvyšší úrovni, tedy s Hoxhou v čele. Proto byl do Bukurešti vyslán pouze Hysni Kapo, který se měl

³⁵ Tamtéž, str. 569.

³⁶ Jedinou evropskou zemí, která nevyšlala delegaci na nejvyšší úrovni, byla Albánie.

³⁷ Je tedy zřejmé, že Chruščov počítal s využitím bukureštského sjezdu jako příležitosti veřejně zaútočit na Čínu.

³⁸ Raport mbi zhvillimin e punimeve në mbledhjen e Bukureshtit midis përfaqësuesve të partive komuniste dhe punëtorë motra dhe qëndrimin e mbajtur nga delegacioni i partisë sonë në këtë mbledhje; AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 3.

³⁹ Chruščov tak usiloval o co největší izolaci Číny v rámci socialistického bloku, avšak na rozdíl od evropských socialistických zemí (kromě Albánie) se asijské země snažily vystupovat neutrálně.

⁴⁰ Raport mbi zhvillimin e punimeve në mbledhjen e Bukureshtit (...), AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 8.

zúčastnit sjezdu Rumunské strany práce a podílet se na určení další schůze.⁴¹

Toto vysvětlení je však zřejmě pouze zpětnou argumentací a zřejmě neodráží skutečné důvody. Vzhledem ke stavu sovětsko-čínského napětí a s vědomím, že již na dubnovém zasedání odborových svazů v Pekingu se sovětsko-čínské rozporů staly tématem jednání, musel Enver Hoxha tušit, že i v Bukurešti dojde k otevření tohoto tématu. Kromě toho ve svém projevu na zasedání politického byra ÚV PPSH z 22. 6. sám připustil, že měl tušení, že do Bukurešti přicestují všichni nebo alespoň většina prvních tajemníků.⁴² Neúčast Envera Hoxhy lze chápat jako signál, že linie PPSH již není zcela v souladu s Chruščovovou politikou⁴³ a výše uvedené oficiální vysvětlení Hoxhovy neúčasti je možné interpretovat také jako snahu albánského vedení nezaplést se do čínsko-sovětské roztržky a ještě nedopustit otevřený konflikt mezi Tiranou a Moskvou. Napovídají tomu také telegramy s instrukcemi, které do Bukurešti Hysnimu Kapovi posílal Enver Hoxha. V telegramu z 21. června Hoxha Kapa vyzývá, aby byl obezřetný, a Kapovi klade na srdce, aby se účastnil pouze schůzky za účelem stanovení přesného data a místa konání příštího zasedání komunistických a dělnických stran.⁴⁴

Hoxhova neúčast souvisí nesporně také se situací uvnitř samotné PPSH. Již jsme uvedli, že někteří významní členové ÚV PPSH zastávali jasný prosovětský kurz. Mezi tyto členy patřila kromě jiných již zmíněná Liri Belishova, která v Pekingu a poté v Moskvě informovala sovětskou stranu o obsahu rozhovoru mezi albánskou a čínskou stranou (viz výše). Tato skutečnost významně znepokojila samotného Envera Hoxhu, kterého Liri Belishova o jednání se sovětskou stranou neinformovala.⁴⁵ Sovětsští představitelé neskrývali

⁴¹ Raport mbi zhvillimin e punimeve në mbledhjen e Bukureshtit (...), AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 3–4.

⁴² Protokol mbajtur në mbledhjen e Byrosë politike të KQ të PPSH me datën 22/6/1960; AQSH, F. 14/1960, d. 16, fl. 1.

⁴³ Na červencovém zasedání ÚV PPSH Hoxha zpětně hodnotil své rozhodnutí nepřijet do Bukurešti jako dobré, neboť to Sověty dopánilo („Kjo u dogji shokëve sovjetikë“) a viděli, že věci nejdou podle jejich představ; Zhvillimi i mbledhjes së KQ të PPSH, 11. 7. 1960, AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 46.

⁴⁴ Radiogram shokut Hysni Kapo në Bukuresht, 21. 6. 1960; HOXHA, E. *Vepra, vëllimi 19 (qershor – dhjetor 1960)*. Tiranë 1975, str. 1.

⁴⁵ O schůzce Belishové se sovětskými představiteli Hoxhu informoval Mehmet Shehu, který se v polovině června nacházel na lékařském pobytu v Moskvě. V nemocnici jej navštívil Kosygin, který s Shehuem hovořil o názorech Belishové; PEARSON, O. *Albania as dictatorship and*

sympatie k tomuto prosovětskému křídlu uvnitř PPSH a Hoxha v tom samozřejmě spatřoval potenciální ohrožení vlastních mocenských pozic. Samostatné počínání Liri Belishové se stalo jedním z důležitých témat zasedání ÚV PPSH, které probíhalo 22. června 1960, tedy ve stejnou dobu jako bukureštská schůze. Na něm Hoxha postup Belishové odsoudil a Hysni Kapovi poslal instrukce, jak na tato vyjednávání reagovat. V této souvislosti Kapo obdržel pokyn, aby Jurije V. Andropova vyzval k okamžitému přerušování této antimarxistické taktiky (myšleno je právě ono setkávání s členy PPSH, kteří nejsou k jednání autorizováni z Tirany). Kapo také měl Andropovovi zdůraznit, že v PPSH vládne ocelová jednota a že není žádoucí, aby sovětská strana jednala s těmito osobami a obcházela jejich vedení.⁴⁶ Skutečnost, že Sověti navazovali kontakty s potenciální stranickou opozicí, jistě ještě více prohloubily Hoxhovu nedůvěru v Moskvu a podle Griffitha byla hrozba existence opozičního proudu uvnitř strany, který by se opíral o Moskvu, také důvodem, proč Enver Hoxha raději zůstal v Albánii.⁴⁷

Tirana uděluje pokyny

V důsledku rostoucí nedůvěry Hoxhy vůči sovětským představitelům a možným obavám o vlastní mocenské postavení lze z telegramů pro Hysniho Kapa v Bukurešti vycítit ostřejší protisovětský tón, avšak stále je patrná snaha vyhnout se přímému střetu. V dopise z 22. června je Kapo vyzván k zachování chladnokrevnosti a obezřetnosti. Hoxha píše, že pro PPSH je Sovětský svaz drahý stejně jako Čína a že nelze dopustit, aby se PPSH zapletla do ideologických a politických sporů.⁴⁸

Přesné pokyny ohledně oficiálního postoje Albánie k sovětsko-čínskému sporu v Bukurešti byly pro delegaci v Bukurešti vypracovány na zasedání Politického byra ÚV PPSH, které zasedalo 22. června 1960. Hlavní slovo měl samozřejmě Enver Hoxha, jenž se hned v úvodu své řeči vyjádřil k hlavnímu tématu bukureštské schůze. Hoxha uvedl, že bukureštské fórum není tím správným místem pro řešení sovětsko-čínského sporu a obě strany se o vyřešení vzájemného spo-

democracy: from isolation to the Kosovo war 1946–1998, str. 569.

⁴⁶ Letër drejtuar shokut Hysni Kapo në Bukuresht, 22. 6. 1960; HOXHA, E. *Vepra, vëll. 19*, str. 11–12.

⁴⁷ GRIFFITH, W. E. *Albania and the Sino-Soviet Rift*, str. 41.

⁴⁸ Letër drejtuar shokut Hysni Kapo në Bukuresht, 22. 6. 1960; HOXHA, E. *Vepra, vëll. 19*, str. 9.

ru mají nejprve pokusit samy. Teprve v případě neúspěchu má dojít k projednání tohoto tématu s ostatními stranami.⁴⁹ Hoxha jasně naznačuje, že albánská strana rozhodně nesplní to, co Sověti očekávají – tedy nevyjádří solidární postoj se sovětským stanoviskem. Jako argument uvádí oficiální program konference, ve kterém toto téma nefigurovalo: „Říkám, že naše rozhodnutí je správné a že se nesmíme zaplést do této záležitosti až do doby, než se uskuteční zasedání, kde se tato otázka bude řešit.“⁵⁰ Hoxha tedy jasně sází na vyčkávací taktiku, a i když již nemá v plánu slepě se postavit na sovětskou stranu, nehodlá ještě zpřetrhat vztahy s dosavadním ochráncem.

Pokyny pro Hysniho Kapa a poté oficiální albánské prohlášení v Bukurešti skutečně neobsahují žádné ideologické výpady proti Sovětskému svazu, ale během uzavřeného zasedání ÚV v červnu 1960 Hoxha před svými spolustraníky již sovětskou politiku poměrně ostře kritizoval.

Hoxha nejprve odsoudil chybné kroky Liri Belishové a další delegáti se ke kritice na adresu Belishové přidali. Podle nich se Belishova měla předem poradit s ústředím a neměla jednat na vlastní pěst. Prosovětské stanovisko Belishové navíc dostalo do těžké pozice celou stranu, protože Sověti očekávali, že postoj albánské delegace bude v Bukurešti stejně tak vstřícný jako prosovětské názory Belishové.⁵¹ Čínskou stranu naopak vyzrazení obsahu jednání Sovětům mrzelo.⁵²

Po kritice Belishové Enver Hoxha poměrně ostře zaútočil proti kurzu Chruščovovy politiky. Hlavním bodem jeho kritiky se stal sovětský postoj k Jugoslávii. Hoxha uvedl, že pokud SSSR dospěl k názoru nebojovat proti jugoslávskému revizionismu tak rozhodně jako PPSH, pak je třeba tento odklon od správného marxisticko-leninského postoje soudit. V tomto neveřejném projevu albánský první tajemník poprvé jasně kritizoval také sovětskou politiku mírové koexistence a odzbrojování, ke které se Albánie stále oficiálně hlásila. Hoxha uvedl, že proti tomuto kurzu principiálně nelze nic namítat, ale že je nutné zachovat ostražitost a mít se před kapita-

listickými zeměmi a před nebezpečím revizionismu na pozoru. V závěru své kritiky na adresu SSSR Hoxha poznamenal, že pokud se tedy čínská strana dopustila nějakých chyb, pak sovětská ale také.⁵³

Hoxhova řeč z 22. dubna už jasně svědčí o stále se prohlubující propasti mezi albánskými a sovětskými komunisty a naznačuje, na čí stranu se PPSH v čínsko-sovětském konfliktu stále více přikláněla. Hoxhova kritika Chruščovovy politiky mírové koexistence, odzbrojování a sblížování s Jugoslávií plně odpovídala stanovisku Komunistické strany Číny. Slova Envera Hoxhy tak vlastně vyhláší oficiální kurz strany, který byl signálem především pro prosovětsky orientované spolustraníky.

Ve snaze docílit naprosté jednoty uvnitř strany poslal Enver Hoxha dva telegramy Liri Belishové, která se stále nacházela v Moskvě. V prvním telegramu z 23. června 1960 ji upozornil na chyby, kterých se dopustila, a poměrně rasantně nařizuje, jak má Belishová se Sověty jednat. V obou dopisech ji Hoxha radil, aby se raději ke sjezdu v Bukurešti nevyjadřovala, a bude-li dotázána na stanovisko k čínsko-sovětské roztržce, pak má jen vyjádřit lítost nad nedorozuměním. Má se držet oficiálního postoje PPSH, že konflikt si obě strany musejí vyřídit samy mezi sebou.⁵⁴

A jaké tedy byly pokyny ohledně oficiálního albánského postoje k čínsko-sovětské krizi, se kterým účastníci zasedání v Bukurešti seznámil Hysni Kapo? Oficiální albánská odpověď byla Kapovi sdělena v několika dopisech a telegramech v časovém rozmezí od 21. do 25. června 1960. Albánský oficiální postoj byl složen z několika následujících tezí:

- nedorozumění mezi oběma stranami PPSH hodnotí jako velice škodlivé pro celý socialistický blok
- spor je nutné řešit marxisticko-leninským způsobem prostřednictvím rozhovorů mezi oběma stranami, a jestliže to tímto způsobem nepůjde, mají se k celé záležitosti vyjádřit zástupci komunistických a dělnických stran na zvláštním zasedání

⁴⁹ Protokol mbajtur në mbledhjen e Byrosë politike të KQ të PPSH me datën 22/6/1960; AQSH, F. 14/1960, d. 16, fl. 2.

⁵⁰ Tamtéž, fl. 4.

⁵¹ Protokol mbajtur në mbledhjen e Byrosë politike të KQ të PPSH me datën 22/6/1960; AQSH, F. 14/1960, d. 16, fl. 7.

⁵² Tamtéž, fl. 8.

⁵³ Tamtéž, fl. 5.

⁵⁴ Nga letra dërguar Liri Belishovës mbi zhvillimin e mbledhjes së Bukureshtit dhe mbi qëndrimin që duhej të mbante ajo në Moskë; HOXHA, E. *Vepra, vëll. 19*, str. 31–32 a Nga letra dërguar Liri Belishovës mbi qëndrimin që duhet të mbante në Pekin ndaj mosmarrëveshjeve të krijara midis Bashkimit Sovjetik dhe Kinës; *Tamtéž*, str. 17–19.

- projednávání nedorozumění na sjezdu v Bukurešti PPSH hodnotí jako předčasné a škodlivé, stejně jako prosakování sporu do tisku
- PPSH je připravena bránit správnou marxisticko-leninskou linii a jednotu socialistického tábora.⁵⁵

Podle pokynů z ústředí měl Hysni Kapo neustále zdůrazňovat, že je oprávněn pouze k zastupování PPSH na sjezdu Rumunské strany práce a k vyjednávání o termínu příští schůze.⁵⁶ V závěru své řeči měl Kapo uvést, že PPSH nesouhlasí s metodami používanými na tomto shromáždění pro řešení tak velkého problému pro celé komunistické hnutí. Z depeší z následujících dní pak ještě stojí za zmínku, že Hysni Kapo nesměl podepsat jakoukoliv rezoluci, která by byl jen trochu útočila na Čínu.⁵⁷

Průběh jednání z albánského pohledu

Ze zprávy o průběhu uzavřeného bukurešťského jednání 12 komunistických stran o čínsko-sovětském konfliktu, kterou pro potřeby ÚV vypracoval Hysni Kapo po svém návratu do Tirany, vyplývá, že celé setkání probíhalo v nervózní atmosféře a že projev čínské delegace byl Chruščovem a některými prosovětskými delegáty několikrát přerušen.⁵⁸ Ani zpráva Hysniho Kapa se u sovětské delegace a u zástupců dalších evropských socialistických zemí nesetkala s kladným přijetím, a to i přes to, že její obsah byl ve srovnání se stále silnější protisovětskou kritikou ze strany Envera Hoxhy na půdě uzavřeného politického byra ještě poměrně umírněný a neutrální. Chruščov, který hovořil jako poslední, vyjádřil nespokojenost s obsahem projevu Hysniho Kapa, především s tezí, že řešení sovětsko-čínských rozporů na tomto sněmu je předčasné. Chruščov uvedl, že podstata sporu s Čínou spočívá v odlišném pohledu Číny na problémy světového míru a cesty k socialismu, tedy že jde o záležitost prosazování správné marxistické linie. Přitom Chruščov několikrát napadl politiku Stalina a znovu zopakoval, že Čína svým dogmatickým odporem k mírovému procesu s kapitalistickými

zeměmi podporuje válku.⁵⁹ Kapo si také povšiml, že Chruščov se během této řeči často významně díval právě na albánskou delegaci.⁶⁰

Spor se pak dále rozhořel ohledně znění závěrečného komuniké. Již víme, že Kapo obdržel instrukci nepodepsat jakoukoliv deklaraci, jejíž znění by bylo namířeno proti Číně. Podle zprávy o průběhu schůze vyvolalo znění závěrečné deklarace další ostré debaty a hrozilo, že na deklaraci bude chybět čínský podpis. Po dlouhém a bouřlivém jednání pak nakonec delegace došly ke kompromisnímu textu, jehož výsledkem bylo zcela neutrální znění deklarace. Podepsaly ji však všechny zúčastněné strany, čímž byl zachován obraz jednoty navenek. Čína a Albánie si vyžádaly čas na schválení rezoluce ze strany svých ústředních výborů. To vyvolalo další vlnu protestů ze strany Sovětů, ale nakonec také Peking a Tirana znění rezoluce schválily. Čínská strana pak k závěrečnému textu dodala několik poznámek, ty už však do rezoluce zahrnuty nebyly. Jednou z nich byla i poznámka, že hlavním úkolem komunistických stran je rozhodný boj proti revizionismu, v jehož čele stojí Titova Jugoslávie. S tímto dodatkem se albánská strana plně ztotožnila.⁶¹

Závěrečná deklarace obsahuje tak kompromisní text, že mohl být otištěn i v albánském tisku. Jejím základem je odkaz k principům Moskevské deklarace⁶² z roku 1957. Signatáři závěrečné bukurešťské deklarace (včetně Číny a Albánie) se přihlásili k politice mírové koexistence zemí s odlišným společenským zřízením – s dodatkem, že pokud na světě existuje imperialismus, nelze válku nikdy vyloučit – a k tezi, že cesta kapitalistických zemí k socialismu může proběhnout mírovou cestou. Ústupkem Číně (a vlastně i Albánii) byl dodatek, že pro uskutečnění dělnicko-rolnické revoluce nelze zapomínat ani na násilnou cestu, cestu revoluce. Závěr deklarace pak potvrdil jednotu všech socialistických zemí.⁶³

⁵⁹ Tamtéž, fl. 13–14.

⁶⁰ Tamtéž, fl. 23.

⁶¹ Tamtéž, fl. 24–25.

⁶² Text závěrečné deklarace odkazuje k principům Moskevské deklarace z roku 1957, která měla symbolizovat jednotu socialistického bloku. Deklarace podepsaná zástupci 12 zemí (včetně Číny) prohlašuje, že základem vztahů mezi socialistickými zeměmi jsou marxisticko-leninské principy a principy rovnosti a svrchovanosti jednotlivých zemí. Jako největší nebezpečí pro socialistické země je v Moskevské deklaraci uveden revizionismus, který je projevem buržoazní ideologie a který požaduje obnovení kapitalismu.

⁶³ Komunikatë mbi takimin e përfaqësuesve të partive komuniste dhe punëtorë të vendeve socialiste. *Zëri i popullit*,

⁵⁵ Letër drejtuar shokut Hysni Kapo në Bukuresht, 22. 6. 1960; HOXHA, E. *Vepra, vëll. 19*, str. 13–15.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Letër drejtuar shokut Hysni Kapo në Bukuresht, 24. 6. 1960; Tamtéž, str. 23.

⁵⁸ Raport mbi zhvillimin e punimeve në mbledhjen e Bukureshtit (...), AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 6.

Výsledek jednání v Bukurešti můžeme z albánského pohledu hodnotit jako značný úspěch. I když postoj PPSH utvrdil sovětskou stranu, že se Albánie stále výrazněji přibližuje ideologické pozici Číny, sovětské i albánské straně se podařilo vyhnout otevřené roztržce. Články v albánském tisku věnované sjezdu v Bukurešti oslavují vůdčí roli Sovětského svazu v socialistickém táboře a o skutečném stavu albánsko-sovětských vztahů vědělo zatím jen nejužší stranické vedení, které se zúčastnilo zasedání Politického byra ÚV PPSH ve dnech bukurešťského sjezdu. Závěrečné určení termínu konání dalšího zasedání světových komunistických a dělnických stran, které bylo stanoveno na listopad do Moskvy, poskytlo Enveru Hoxhovi dostatek času na zajištění naprosté jednoty uvnitř PPSH a na přípravu k definitivnímu odpoutání od Sovětského svazu. Je totiž nepochybné, že sovětský tlak vůči satelitům v Bukurešti a zejména neskrývané sovětské sympatie vůči prosovětským vysokým činitelům uvnitř PPSH ještě více utvrdily Hoxhu v jeho pročínském kurzu.

Bukurešťské následky

Záhy po skončení setkání představitelů komunistických stran v Bukurešti bylo patrné, že také albánsko-sovětské vztahy se začínají povážlivě vyhrcovat.

Značné rozhořčení na albánské straně vyvolal projev Alexandra Rankoviće, člena ÚV Svazu komunistů Jugoslávie, ze dne 4. července ve Sremské Mitrovici, ve kterém Ranković za přítomnosti sovětského velvyslance a sovětského vojenského ataše ostře zaútočil proti Albánii a PPSH.⁶⁴ Na skutečnost, že tomuto ostrému projevu naslouchali sovětsští diplomaté a nezasáhli, Albánci odpověděli protestní nótou adresovanou sovětskému velvyslanci v Tiraně. Nóta vyjadřuje údiv nad tím, že sovětské diplomaty proti Rankovićově řeči nijak neprotestovali. Tento krok albánská strana označila za antimarxistický a za porušení principů proletářského internacionalismu, na kterém jsou vybudovány vztahy mezi socialistickými zeměmi.⁶⁵ O několik dní později o Rankovićově řeči

25. 6. 1960.

⁶⁴ Ranković označil Albánii za „peklo, kde vládne osnatý drát“; Nótě verbale dhënë ambasadorit sovjetik në Tiranë mbi qëndrimin antimarxist të ambasadorit sovjetik e të atashet ushtarak në Beograd lidar me mitingun në Sremska Mitrovica, in: HOXHA, E. *Vepra, vëllimi 19* (qershor 1960-dhjetor 1960). Tiranë 1975, str. 34.

⁶⁵ Tamtéž, str. 35.

ve Sremské Mitrovici podrobně informoval také albánský list *Zëri i Popullit* v článku s názvem „Demaskujme až do konce bělehradské revizionistické komplotisty“, který se nesl v útočném protijugoslávském duchu a který rekapituloval jugoslávské útoky proti Albánii a PPSH. V článku ale nenalezneme ani zmínku o přítomnosti sovětských diplomatů ve Sremské Mitrovici, natož o albánské nótě adresované sovětské straně.⁶⁶

O několik dní později pak Enver Hoxha přikázal zatknout deset vysokých státních úředníků a vojenských důstojníků (včetně velitele vojenského námořnictva Teme Sejka či zástupce u RVHP Tahira Demiho). Všichni zatčení udržovali časté kontakty se Sověty. Obviněným bylo sděleno obvinění z přípravy komplotu a v inscenovaném soudním procesu, který proběhl až na jaře následujícího roku, byli popraveni jako jugoslávští, řečtí a američtí agenti – veřejné označení obviněných za sovětské agenty bylo ještě předčasné.⁶⁷ Mračna se rovněž stahovala nad vysokými stranickými představiteli, kteří se vyznačovali svými prosovětskými sympatiemi. Již během července Hoxha prohlásil, že sovětské velvyslanci v Tiraně udržovaly kontakty s těmito prosovětskými politiky (Liri Belishova a Koço Tashko) s cílem oslabit Hoxhovo křídlo a docílit změn ve vedení strany.⁶⁸ Během září budou tito prosovětské členové PPSH zbaveni svých funkcí a odsouzeni k mnohaletým trestům odnětí svobody.

Příprava stranického aparátu na změnu politického kurzu

Stále se zvyšující nedůvěra Envera Hoxhy vůči Sovětskému svazu, vyvěrající z podezření, že sovětská strana připravuje výměnu ve vedení PPSH, se krátce po skončení bukurešťského sjezdu projevila na zasedání ÚV PPSH ve dnech 11. a 12. července 1960. Na programu tohoto zasedání stálo zhodnocení albánského postoje v Bukurešti a Enver Hoxha před účastníky shromážděný otevřeně kritizoval sovětskou politiku. Význam červencového zasedání ÚV spočívá především v tom, že na něj Hoxha pozval všechny první tajemníky stranických okresních výborů a ministry, kteří nebyli členy ÚV.⁶⁹ Jeho záměrem

⁶⁶ Tě demaskohen gjer në fund komplotistët revizionistë të Beogradit. *Zëri i Popullit*, 17. 7. 1960.

⁶⁷ PEARSON, O. *Albania as dictatorship and democracy: from isolation to the Kosovo war 1946–1998*, str. 571.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Zhvillimi i mbledhjes së KQ të PPSH (11. a 12. 6. 1960); AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 31.

tedy bylo informovat o prohlubujícím se sporu se Sověty a o dalších krocích PPSH širší vedení strany a dát najevo, kudy se bude ubírat další vývoj. Červencovou schůzi můžeme považovat za moment, kdy došlo k přiznání existujících rozporů se Sovětským svazem před zástupci PPSH ze všech koutů Albánie. Důvod, proč Hoxha rozšířil informace o začínající roztržce, musíme hledat v jeho snaze nedopustit rozštěpení strany a jasně delegáty informovat o dalším – závazném – postupu.

Hlavní informace o průběhu bukurešťského sjezdu a o sovětsko-čínských sporech se účastníci zasedání ÚV PPSH dozvěděli ze zprávy, kterou vypracoval a přítomným přečetl Hysni Kapo. Tato zpráva shrnula příčiny sovětsko-čínské roztržky, proslovy jednotlivých delegací a také oficiální postoj, který k problému zaujala PPSH.⁷⁰

Poté, co Hysni Kapo přečetl zprávu, si slovo vzal Enver Hoxha, jehož řeč lze označit za zásadní. A to nejen s ohledem na to, že jeho protisovětskou kritiku poprvé slyšelo širší publikum, ale i proto, že v sobě obsahovala všechny zásadní argumentační body, které pak albánská strana veřejně představití během listopadové schůze zástupců 81 komunistických a dělnických stran v Moskvě.⁷¹

Podívejme se nyní na Hoxhův červencový projev podrobněji.

V úvodu své řeči nejprve shrnul význam bukurešťského sjezdu a hájil právo albánské delegace uvést vlastní názor. Problémy socialistického bloku, které se v Bukurešti naplno ukázaly, označil za tak významné, že mohou ovlivnit budoucnost celého lidstva. Poté prohlásil, že také malé země a strany mají právo sdělit své stanovisko ke sporu a že tento postoj zcela odpovídá marxisticko-leninským principům. Podle Hoxhy se celý spor musí pečlivě prošetřit – tedy v žádném případě se nelze bez důkazů ztotožnit se sovětským stanoviskem.⁷² Na adresu Sovětského svazu uvedl, že Albánci oceňují význam SSSR, ale že nelze přehlížet chyby, kterých se sovětské vedení v Bukurešti dopustilo.⁷³

⁷⁰ Raport mbi zhvillimin e punimeve në mbledhjen e Bukureshtit (...), AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 3–25.

⁷¹ Právě na listopadové schůzi v Moskvě Enver Hoxha veřejně kritizoval Chruščovovu politiku. Jeho moskevská řeč je považována za otevřené vyhlášení roztržky mezi Tiranou a Moskvou.

⁷² Zhvillimi i mbledhjes së KQ të PPSH (11. a 12. 6. 1960); AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 32.

⁷³ Stejně jako Kapo také Hoxha kritizuje fakt, že Sověti vlastně ani nestáli o názor dalších stran, ale že automaticky

Poté, co první tajemník PPSH zopakoval základní momenty bukurešťské schůze, které se objevily už ve zprávě Hysniho Kapa, začal sdělovat chyby, kterých se v minulosti dopustil Sovětský svaz či jeho spojenci. Uvedme si nyní v bodech hlavní protisovětské výtky Envera Hoxhy:

1. Sovětsko-jugoslávské sblížování. Hoxha uvedl, že o Chruščovově návštěvě v Bělehradě byla Tirana pouze informována, i když se tato záležitost měla projednat předem s ostatními stranami, neboť politika „demaskování jugoslávského revizionismu“ byla schválena všemi bratrskými stranami. Změnu sovětské politiky k Jugoslávii podle Hoxhy měla nejprve projednat schůze s ostatními spřátelenými zeměmi.⁷⁴ Hoxha také podrobně uvedl, jak Chruščov albánskou stranu neustále kritizuje za její nekompromisní (podle Hoxhy však jedinou správnou) kritiku na adresu Jugoslávie: „*Soudruh Chruščov kritizoval náš postoj vůči jugoslávským revizionistům. Když jsme v roce 1957 přicestovali do Moskvy a mj. mluvili o našem postoji vůči jugoslávským revizionistům, Chruščov se rozčílil do takové míry, že se zvedl a řekl: ‚S vámi se nedá mluvit, přerušujeme jednání.‘ I když nám Kreml ušetřil políček, zachovali jsme chladnokrevnost, neboť jsme byli přesvědčeni, že jsme na správné cestě a bráníme náš lid, naši stranu i naše přátelství se Sovětským svazem. Nesklonili jsme se Chruščovově tlaku...*“⁷⁵

2. Sovětský svaz se stále častěji odchyluje od správné ideologické linie. Hoxha to dokazuje na ústupu Sovětů od principů Moskevské deklarace z roku 1957 v souvislosti s nedostatečným bojem proti jugoslávskému revizionismu.⁷⁶

3. Kontrarevoluce v Maďarsku. Hoxha ji označil za společný kapitalisticko-titovský úder proti socialistickému táboru, a i když Albánie byla jugoslávským revizionismem neustále ohrožována, sovětská strana o svém postupu v Maďarsku Albánci vůbec neinformovala. Obdobná kritika zazněla i v souvislosti s událostmi v Polsku.⁷⁷

4. Nesouhlas Sovětů s politickými čistkami uvnitř PPSH. Hoxha uvedl, že Chruščov několi-

vyžadovali jejich podporu proti Číně. Hoxha kritizuje skutečnost, že Sověti delegacím rozdali svoji zprávu s protičínskými argumenty jen pár hodin před začátkem jednání, tudíž jednotlivé delegace neměly dost času si zprávu prostudovat; Tamtéž, fl. 35.

⁷⁴ Tamtéž, fl. 37–38.

⁷⁵ Zhvillimi i mbledhjes së KQ të PPSH (11. a 12. 6. 1960); AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 41–42.

⁷⁶ Tamtéž, fl. 40.

⁷⁷ Tamtéž, fl. 38–39.

krát kritizoval popravu Dali Ndrea a Liri Gegové a že uvažoval o poskytnutí azylu pro Panajota Pllaku.⁷⁸ Albánská strana tehdy varovala Chruščov, že poskytnutí politického azylu tomuto činiteli by mělo fatální následky pro albánsko-sovětské vztahy.⁷⁹

5. Chruščovův rozhovor s řeckým premiérem Venizelem. Během rozhovoru s Chruščovem řecký premiér zmínil i otázku tzv. Severního Epiru, tedy oblasti v jižní Albánii s řeckou menšinou, pro který Venizelos požadoval autonomii. Chruščov měl podle Hoxhy řecký návrh okamžitě a kategoricky odmítnout, ten však pouze řekl, že se tato otázka musí vyřešit mírovou cestou.⁸⁰

6. Rankovićův projev ve Sremské Mitrovici za přítomnosti sovětského velvyslance a vojenského ataše (viz str. 15).⁸¹

7. Provokace ze strany sovětských spojenců. Poté co ÚV Komunistické strany Bulharska rozhodl o zastavení protijugoslávské kampaně v tisku, Živkov v Bukurešti Kapovi sdělil, že v socialistickém bloku tak nečinila už jen Albánie. Za jasnou provokaci Hoxha také označil vydání knihy s mapou, na které je území Albánie zobrazeno jako součást Jugoslávie. V Polsku se zase kdosi údajně pokusil podpálit albánskou ambasádu.⁸²

V závěru své řeči Hoxha podotknul, že chybovat může každý a že pokud chybovala PPSH, pak je připravena své chyby uznat. V zápětí ale dodal, že také PPSH má právo vyjádřit se ke všemu, co se děje. Podle Hoxhy je nutné všechny tyto události posuzovat z pozice marxismu-leninismu.⁸³

Albánská strana se i v pozdější fázi roztržky často odvolávala na ideály Moskevské deklarace z roku 1957 a odklon Sovětského svazu od marxismu-leninismu dokládala na sovětském ústupu z boje proti jugoslávskému revizionismu. Ostatně stále se množící ideologické výpady proti Titovu revizionismu se po definitivní roztržce mezi Tiranou a Moskvou rozšíří o výpady proti Chruščovově revizionismu. V létě 1960 se však Hoxhovo vedení ještě neodvážilo označit Sovětský svaz za

revizionistickou zemí, a tak jsou albánské ideologické výpady směřovány zatím pouze do sousední země. Je však zřejmé, že albánští vrcholní politici svými řečmi o nutnosti boje proti revizionismu již nemysleli pouze na Jugoslávii.

V závěru své řeči Hoxha apeloval na jednotu uvnitř strany a vyjádřil také naději, že bude zachována i jednota socialistického tábora: „Nyní je vyžadována ocelová jednota Ústředního výboru, jednota ÚV se stranickými členy a jednota Strany a lidu se Sovětským svazem na marxisticko-leninské cestě, i jednota Strany s Komunistickou stranou Číny, taktéž na marxisticko-leninské cestě.“⁸⁴ Již brzy albánské vedení obviní Sovětský svaz z odklonu od marxismu-leninismu. Albánská strana pak bude prohlašovat, že se striktně drží marxisticko-leninských principů a pokud se k těmto principům nenavrátní komunistické strany v SSSR a ve východní Evropě, nemůže s nimi normalizovat vztahy.

Od Bukurešti k Moskvě

Události po bukureštském shromáždění nabraly poměrně rychlý spád. Nedůvěra sovětského vedení k Hoxhovi se po neochotě albánské delegace podpořit sovětský postoj proti Číně ještě prohloubila, navíc Sovětský svaz a další východoevropské země začaly poměrně drasticky omezovat ekonomickou pomoc určenou Albánii.⁸⁵ Sovětská ambasáda v Tiraně v tuto dobu zesílila své aktivity a snažila se podpořit prosovětské členy PPSH.⁸⁶ Na straně druhé zjevné sovětské sympatie vůči Belishové či Tashkovi, nelibost ze sovětské reakce ve Sremské Mitrovici a ekonomický nátlak posouvaly Albánce stále zřetelněji na čínskou stranu.

V srpnu Chruščov Hoxhovi poslal dopis, ve kterém navrhoval jednání mezi oběma stranami za účelem dosažení jednoty ohledně společného postoje proti Číně na blížícím se zasedání ko-

⁷⁸ Panajot Pllaku byl známý funkcionář PPSH a ministr bez portfeje, který z obavy před zatčením v roce 1957 utekl do Jugoslávie. Odtud pak poslal dopis Chruščovovi, v němž kritizoval Envera Hoxhu.

⁷⁹ Zhvillimi i mbledhjes së KQ të PPSH (11. a 12. 6. 1960); AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 43.

⁸⁰ Tamtéž, fl. 44.

⁸¹ Tamtéž, fl. 46.

⁸² Tamtéž, fl. 47.

⁸³ Zhvillimi i mbledhjes së KQ të PPSH (11. a 12. 6. 1960); AQSH, F. 14/1960, d. 2, fl. 48.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ GRIFFITH, W. E. *Albania and the Sino-Soviet Rift*, str. 47.

⁸⁶ Albánská vláda poslala 6. 8. 1960 do Moskvy protestní nótu, ve které označila aktivity sovětské ambasády v Tiraně za hrubé zasahování do vnitřních záležitostí země. Nóta uvádí příklady sovětských provokací: získávání informací od členů okresních výborů PPSH o postoji celé strany, snaha postavit Koço Tashka proti vedení PPSH, debata sovětského velvyslance s generály albánské armády a jeho dotazování, na cí stranu se postaví armáda atd.; Letě drejturu KQ të PK të Bashkimit Sovjetik lidhur me ndërhyrjen e hapur në punët e brendshme të PPSH dhe të shtetit shqiptar nga disa funksionarë të ambasadës së BS në Tiranë, in: HOXHA, E. *Vepra, vëll. 19*, str. 105–110.

munistických a dělnických stran, které se mělo uskutečnit v listopadu. Ve své odpovědi Hoxha tato bilaterální jednání odmítl a označil Chruščovův návrh za porušení marxistických norem.⁸⁷

Začátkem září 1960 pak na zasedání ÚV PPSH Enver Hoxha otevřeně kritizoval Liri Belishovou za její politické a ideologické chyby⁸⁸ a ještě během tohoto měsíce byli Liri Belishova a Koço Tashko vyloučeni ze strany, označeni za nepřátele lidu a odsouzeni k dlouholetým trestům odnětí svobody. Liri Belishova byla na svobodu propuštěna až v roce 1991.⁸⁹

Na podzim 1960 vše směřovalo k otevřené roztržce mezi Tiranou a Moskvou. Otevřené rozpory byly patrné již během zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku na přelomu září a října, ale k definitivnímu protisovětskému úderu se albánská strana odhodlala až během listopadového zasedání 81 komunistických a dělnických stran v Moskvě, kterého se – na rozdíl od zasedání v Bukurešti – zúčastnila albánská delegace na nejvyšší úrovni (Enver Hoxha, Mehmet Shehu, Hysni Kapo a Ramiz Alia). Ještě před Hoxhovou řečí před delegáty z celého světa se Sověti snažili přimět albánskou delegaci k poslušnosti a Hoxha vedl dlouhé rozhovory s nejvyššími sovětskými představiteli, včetně Chruščova. Během těchto rozhovorů se naplno projevil vzájemné rozpory, které pak Hoxha zveřejnil ve své řeči z 16. listopadu před delegáty na zasedání v Moskvě.⁹⁰

Ve svém listopadovém moskevském vystoupení Enver Hoxha veřejně před zástupci desítek komunistických stran z celého světa napadl Chruščovovu politiku mírové koexistence a ve své protisovětské argumentaci sdělil vše, na co už dříve poukázal během zasedání Ústředního výboru a ve svých telegramech. Sověty obvinil z odklonu od principů marxismu-leninismu – hlavně v souvislosti s postojem vůči Jugoslávii – a důležité místo v jeho protisovětské argumentaci zaujímal červnový sjezd v Bukurešti. Znovu – tentokrát však veřejně – obvinil SSSR z porušení leninských principů vztahů mezi jednotlivými

stranami. Sovětský svaz podle Hoxhy využil bukureštskou schůzi k nátlaku a nespravedlivému a ničím nepodloženému obvinění proti jiné straně, čímž se SSSR dopustil hrubé chyby a ohrozil jednotu socialistického tábora. Zazněly i další argumenty, které jsme však už uvedli.⁹¹

Bukureštský sjezd součástí albánské protisovětské agitace

Hoxhova listopadová řeč je považována za otevřené vypovězení roztržky mezi Albánií a SSSR, která o rok později byla završena přerušáním diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi. Různé historické práce vnímají zasedání 81 komunistických a dělnických stran v Moskvě v listopadu 1960 za rozhodující moment obratu v sovětsko-albánských vztazích a význam červnové bukureštské schůze je poněkud opomíjen.

Jistě, Moskevské shromáždění vstoupilo do povědomí právě onou veřejnou kritikou na adresu Chruščova a Sovětského svazu, ale vlastně se v Moskvě jednalo pouze o završení procesu, který začal v Bukurešti, ba dokonce ještě dříve. Právě během konání III. sjezdu Rumunské strany práce Albánci svým rezervovaným postojem patřili mezi ty, kteří znemožnili vydání kritické rezoluce proti Číně tak, jak si to představovala sovětská delegace.

Znepokojení nad sovětským ekonomickým tlakem a zjevnou snahou Sovětů oslabit Hoxhovu mocenskou pozici v období před, během a po Bukurešti, ve spojení se sovětským očekáváním bezvýhradné poslušnosti a odlišnou politikou vůči Jugoslávii dovedlo Hoxhu k rozhodnutí změnit dosavadního ochránce. Tento obrat nabral tempo právě v Bukurešti. Protisovětská kritika a argumenty pro obhajobu pozice PPSH nabírají konkrétních obrysů v dopisech a telegramech určených Hysni Kapovi do Bukurešti a na zasedání ÚV v červnu a červenci. Na těchto zasedáních došlo k vyhlášení nového kurzu. Během červnové schůze svolané kvůli bukureštskému sjezdu se s novou linií seznámili nejužší Hoxhovi spolupracovníci a o dva týdny později i širší vedení strany a státu.

Napadnout Chruščovovu politiku způsobem jako v listopadu v Moskvě bylo v době bukureštského sjezdu předčasné. Hoxha si musel nejprve zajistit dominanci uvnitř vlastní strany a jasně

⁸⁷ GRIFFITH, W. E. *Albania and the Sino-Soviet Rift*, str. 48.

⁸⁸ Raport në plenumin e KQ të PPSH mbi qëndrimin në kundërshtim me vijën politike e ideologjike të partisë të sh. Liri Belishova; AQS, F. 14/1960, d. 3, fl. 76–83.

⁸⁹ PEARSON, O. *Albania as dictatorship and democracy: from isolation to the Kosovo war 1946–1998*, str. 573.

⁹⁰ Flala e mbajtur në emër të KQ të PPSH në mbledhjen e 81 partive komuniste dhe punëtorë në Most; HOXHA, E. *Vepra, vëll. 19*, str. 382–463.

⁹¹ Flala e mbajtur në emër të KQ të PPSH në mbledhjen e 81 partive komuniste dhe punëtorë në Most; HOXHA, E. *Vepra, vëll. 19*, str. 382–463.

dát najevo, že odlišný postup bude ztrestán. To ostatně ukázal Hoxhův nekompromisní postoj vůči Belishově a spol.

Bukurešť tedy znamenala zahájení roztržky a vytvoření argumentačního podhoubí, které poté bylo použito jak v Hoxhově moskevském projevu, tak i později, když se albánsko-sovětský spor dostal na veřejnost.⁹² Bukurešťský sjezd zaujímal rovněž významné postavení v pozdější albánské protisovětské argumentaci. Porovnáme-li opatrný oficiální postoj albánské delegace v Bukurešti s pozdější interpretací významu tohoto sjezdu, spatřujeme výrazný rozdíl. V oficiálním díle albánské komunistické propagandy, které se věnuje rozchodu se Sovětským svazem, se o bukurešťském sjezdu můžeme dočíst: „*Bukurešťský sjezd byl trockistický, antimarxistický a revizionistický puč.*“⁹³ „*Jak se později ukázalo, Bukurešť se změnila v komplot, který chruščovci před tím připravili, a také nás se do tohoto komplotu pokusili zaplést.*“⁹⁴ Velice používaným se stalo tvrzení, že Albánie se vždy řídila zdravými principy marxismu-leninismu, které jsou pro postoj jejího vedení důležitější než důsledky rozepře se SSSR. Rumunský sjezd je tak v albánské propagandě použit jako příklad této ideologické čistoty. Dokonce i po roztržce s Čínou v roce 1976 byl

⁹² Moskevské shromáždění 81 komunistických a dělnických stran znamenalo oficiální zveřejnění roztržky v rámci socialistického tábora, avšak tisk o problémech v albánsko-sovětských vztazích mlčí. Teprve až po Chruščovově projevu na XXII. sjezdu KSSS v říjnu 1961 je o roztržce informována albánská veřejnost; Deklaratë e Komitetit Qëndror të PPSH. Bashkimi, 21. 10. 1961.

⁹³ HOXHHA, E. *Hrushovianët*. Tiranë 1982, str. 365.

⁹⁴ Tamtéž, str. 373.

správný ideologický postoj Albánie dokladován opět na příkladu Bukurešti 1960: „*V celém světě je známou skutečností, že naše strana v Bukurešti odvážně a na marxisticko-leninských principech bránila Čínu, vědoma si všech důsledků tohoto počínání. Dnes, po tolika letech od bukurešťského komplotu, kdy jsme bohužel svědky, že i čínská strana postupně sklouzává na cestu zrady, revizionismu a kontrarevoluce, chci ještě jednou zdůraznit, že postoj naší strany v Bukurešti a Moskvě byl absolutně správný.*“⁹⁵

Opatrný projev Hysniho Kapa v Bukurešti neodrážel míru protisovětské kritiky, se kterou Hoxha seznámil účastníky na červnovém a hlavně červencovém zasedání ÚV a kterou použil v neveřejných telegramech a dopisech adresovaných Hysnimu Kapovi do Bukurešti. Moskevské shromáždění se pak od toho bukurešťského lišilo vlastně pouze tím, že dosud neveřejná kritika se stala veřejnou. Avšak Hoxha v Moskvě použil argumenty, které známe už z června nebo dokonce ještě z dřívějšíka. Proto je možné považovat bukurešťský sjezd za zahájení roztržky se Sovětským svazem, neboť ve dnech jeho konání a na základě událostí během sjezdu a po něm Hoxha zahájil přípravy na definitivní odklon od SSSR. Události v Bukurešti se pak také staly významným propagandistickým zdrojem dokumentující správný postoj PPSH a zradu Sovětského svazu.

⁹⁵ Tamtéž, str. 382.

SUMMARY & KEYWORDS

III. sjezd Rumunské strany práce v roce 1960 měl velký význam na další zahraničně-politické směřování Albánie. Albánský postoj v Bukurešti lze považovat za klíčový moment nejen pro osud dalších albánsko-sovětských, ale také albánsko-čínských vztahů. Bukurešťský sjezd znamenal začátek roztržky Albánie se Sovětským svazem. Ve dnech jeho konání, na základě událostí během sjezdu a krátce po něm, Enver Hoxha zahájil přípravy na definitivní odklon od SSSR. Události v Bukurešti se pak také staly významným propagandistickým zdrojem dokumentující správný postoj PPSH a zradu Sovětského svazu.

► Albánsko-sovětská roztržka, spojení s Čínou, propaganda

The III. Congress of the Romanian Workers' Party in 1960 had great significance to further foreign policy direction of Albania. The Albanian position in Bucharest can be regarded as a key moment not only for the fate of the Albanian-Soviet but also the Albanian-Chinese relations. Bucharest Congress meant the beginning of Albania rupture with the Soviet Union. After the events during the Congress, and shortly after, Enver Hoxha began final preparations for split with the USSR. Congress of become an important source of propaganda documenting the right attitude of the Albanian Labour Party and betrayal of the Soviet Union.

► Albania-Soviet dispute, the alliance with China, propaganda